

SÄRTRYCK
UR
FAUNA OCH FLORA
POPULÄR TIDSKRIFT FÖR BIOLOGI
1957

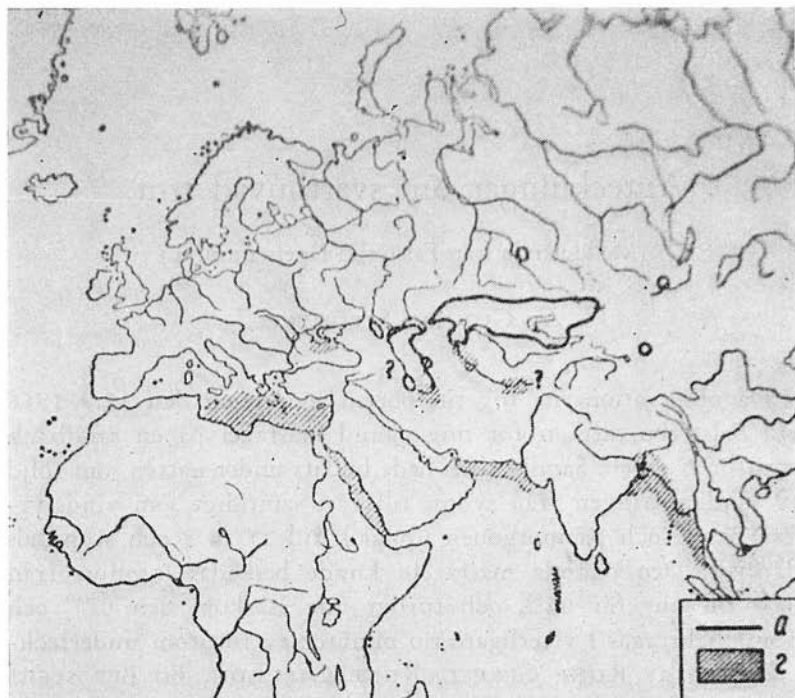
Anteckningar om svarthuvad trut.

(Meddelande från Falsterbo fågelstation. 4.)

AV GUNNAR STRÖMBERG.

Då observationerna tog sin början morgonen den 12.9.1956 vid Falsterbo satt en för mig okänd måsfågel på en sandbank utanför Nabben. Sandbanken hade bildats under natten som följd av vindkantringen från sydost till väst samtidigt som vindstyrkan ökade och på morgonen uppgick till 15 m/s och stundtals däröver. Den okända måsfågeln kunde beskådas i solljus från 05³⁰ till ungefär 05⁴⁵, och turligt nog återkom den 07⁴⁰ och kunde iakttagas i ytterligare tio minuter av förutom undertecknad även av RUNE GERELL, RUNE CARLSSON, BO BERGSTEDT och ROLF PETRÉ. Avståndet var under första perioden ungefär femtio meter för att under den senare perioden öka något till maximalt sextio meter.

Det som först påkallade uppmärksamhet var det svarta huvudet i kombination med storleken, som tycktes vara som en större trut. Några ungfåglar av de större trutarna (grå- eller silltrut) satt utspridda på sandbanken, dock ej i omedelbar närhet av den svarthuvade, men gav trots allt möjlighet till viss jämförelse, varför storleken kan fastställas till något större än gråtrut, vilket intryck underströks än mera, då den ovanliga truten flög ut mot Måkläppen. De övriga trutarna satt kvar ytterligare en stund. Den svarthuvade var undantagandes huvudet tecknad som en gråtrut med vingar och rygg grå, svarta vingspetsar med vita fläckar. Bröst och buk, i den mån de exponerades, var vita. Näbben var mycket stor och guldfärgad utan att några ytterligare detaljer kunde urskiljas. Fötter och ben föreföll ljusa, men färgen kunde inte avgöras på detta avstånd, isynnerhet som det var svårt att hålla kikarna stilla i den hårda vinden. De anteckningar och skisser, som finns från denna iakttä-

Den svarthuvade trutens häckningsområde (inom den heldragna svarta linjen) och övervintringsområde (streckat). Efter G. P. DEMENTIEV.

gelse, ger vid handen att det svarta på huvudet omfattade haka, kind och ögontrakt samt en del av nacken och i bakre nackpartiet skildes av en vit kil, som gick en bit upp på hjässan. Hur främre delen av hjässan och pannan såg ut, kunde tyvärr aldrig kontrolleras i önskad omfattning. Dessutom var gränsen mellan det vita och det svarta på främre delen av halsen sett från sidan mycket skarp, det svarta var djupsvart, och båda sidorna av huvudet hade samma färgfördelning.

Av dessa detaljer att döma borde denna trut vara en mer än tre år gammal svarthuvad trut (*Larus ichthyaetus* PALLAS), som påbörjat sin höstruggning. Denna sker någon gång mellan sensommar och december månad. R. MEINERTZHAGEN anger, att av ett femtiotal individer vid El Faiyum (Egypten) ännu den 20 november många fortfarande hade svarta huvud. Den enda litteratur, som fanns till hands ute på Nabben var »Europas fåglar» (PETERSON, R. et al.), som ger en kortfattad

beskrivning av denna asiatiska trut. Det i detta verk omtalade svarta bandet på yttre delen av näbben kunde aldrig iakttagas, eventuellt beroende på avståndet och den hårda vinden eller också är den i vissa fall mindre framträdande (jfr WITHERBY, H. F., 1944. V, p. 78 och plate 132!). BENGT FLACH, som mötte denna trut på ön Thēra (Santorin) i Egeiska arkipelagen den 9.6. 1955, anger, att näbbfläcken var väl synlig, men observations-avståndet var här inte mer än tjugo meter. F. NAPIER SMITH, som observerat ett exemplar i Belgien (juni 1936), bestämde den på avstånd från 120 till 100 m, men lyckades en tid senare komma alldeles inpå den och kunde då se alla detaljerna.

Senare på eftermiddagen den 12.9.1956 vadade jag ut till Måkläppen (2 km söder om Nabben) för att om möjligt ännu en gång granska den svarthuvade truten, och omkring 450 olika trutar kontrollerades utan att den svarthuvade sågs. I övrigt fanns en stor flock gräsänder (omkr. 140 st.) och olika vadare, som tryckte i skydd av ön (ett femtiotal kärrsnäppor, sex kustsnäppor, en småsnäppa, en sandlöpare och en kustpipare). Från Nabben sträckte under dagen mycket litet fågel på grund av väderlekssituationen, och sammanlagt gick endast 13 ladusvalor, 18 kärrsnäppor, en bivråk och en fiskgjuse ut, varjämte tre sädgäss en kort stund slog till på revlarna, medan en ungfågel av labb (*Stercorarius parasiticus*) jagande fortsatte ut mot Måkläppen. Som illustration till denna dagssituation kan följande anföras för dagarna innan och efter:

Datum	9.9	10.9	11.9	12.9	13.9	14.9	15.9. 1956
Artantal	39	32	21	7	17	40	19
Individantal . .	2041	1835	1507	38	1865	7022	665 (utsträck)
» . .	30	185	62	0	58	23	25 (insträck)

Larus ichthyaetus PALLAS.

Artkännetecken. Under häckningstid har såväl hona som hane av svarthuvad trut en stor svart huva, som går längre ner i nacken än skratmåsens, mera i stil med den svarthuvade måsens (*Larus melanocephalus*), som den dock lätt skiljes från i fält huvudsakligen genom sin ansenligare storlek. Vid närmare skärskådande synes också två små vita fläckar vid ögat, en ovan-

för och en under detsamma, den röda ögonringen samt den massiva, gula näbben med ett svart band och en mera orangeröd näbbspets. Rygg och vingar är grå med svartvita vingspetsar och undersidan vit liksom stjärten. I vinterdräkt övergår den svarta huvan i stort sett till några mörkare fläckar vid ögat och mörkbruna fläckar på hjässan med varierande mängd vitt insprängt. Ungfågeln har mörkbrun rygg och vingar med gråvita fjäderkanter, huvudet något ljusare och en vit stjärt, som avslutas med ett kraftigt svart band. Detta band reduceras efterhand så att endast få fläckar återstår under ungfågeln tredje sommar. Näbben är under första året mörkgrå, ben och fötter blygrå för att sedan övergå till en gulgrön färgton.

I storlekshänseende kan följande jämförelse göras enl. H. F. WITHERBY:

	Kön	<i>Larus marinus</i>	<i>L. ichthyaëtus</i>	<i>L. argentatus</i>	<i>L. ridibundus</i>
Vinge i mm	♂	485-510	475-510	410-450	295-315
	♀	457-470	435-480	390-425	285-302
Näbb i mm	♂	61-70	60-69	48-55	31-36
	♀	55-61	49-61	47-53	29-33
Tars i mm	♂	76-84	75-84	63-68	43-49
Ungefärlig totallängd i cm		60-63,5	63,5	56	38

Den svarthuvade trutens storlek varierar emellertid avsevärt med avseende på kön och ålder liksom fallet är med övriga större trutar, och B. E. SMYTHIES anger exempelvis dess totallängd till 71 cm.

Under sina resor i Ryssland i slutet av 1700-talet såg P. S. PALLAS vid Kaspiska havet bl. a. fjällgäss (*Anser erythropus*) på flyttning norrut och jämförde i storlekshänseende just denna gås med svarthuvad trut, när han senare gjorde en vetenskaplig beskrivning av denna i Europa ännu okända trut.

Häckningsförhållanden m. m. Den svarthuvade trutens häckningstid infaller i slutet av maj och början av juni, häckningen

sker kolonivis på lågtliggande sandiga öar i saltsjöar och andra inlandsvatten eller också på vassbevuxna bankar i de stora floderna i södra Ryssland. Antalet ägg i varje kull är i vanliga fall två à tre, men kan tillfälligtvis vara fyra. Födan utgöres mest av fisk, men kan även bestå av mindre reptiler, gräshoppor, crustaceer o. d. Den lär också kunna skaffa föda på samma sätt som labbarna genom att röva från mindre måsfåglar liksom från sothöns och doppingar enligt R. MEINERTZHAGEN. Lätet skall vara ett strävt, nästan kråklikt »*kra-ab*» enligt samma auktor.

Utbredning. Den första iakttagelsen i Norden av svarthuvad trut gjordes i Danmark den 4.6.1955 av J. HOLSTRUP-SCHULTZ. Den har förekommit som irrgäst i övriga Europa ytterligare ett antal gånger, men dess häckplatser ligger i sydöstra Ryssland och Centralasien. De sträcker sig från Krim och Azovska sjön norrut till Saratov i Volgadalen, vidare över Kalmuck- och Kirgissjöarna bort till Irtysj och nordvästra gränsen av Mongoliet. Den skall senare ha iakttagits vid Zajsan Nor liksom vid Kosogol och sporadiskt vid andra större sjöar i nordvästra Mongoliet. Redan PRZEWALSKI fann den vid Kuku Nor under häckningstid i tämligen stort antal, vilket också bekräftades av senare forskare som KOSLOW, HABERER och ROCK (E. HARTERT), men är trots allt inte känd som vintergäst i kusttrakterna av östra Sibirien eller Mandchuriet. I söder finner man den ner till Transkaspien och Turkestan, i synnerhet längs kusterna av Kaspiska havet, Aral-sjön och Balkasjsjön, men även sporadiskt bland de lågtliggande bankarna och öarna i Syr-Darja, liksom högt upp bland bergssjöarna i Pamir och Altai. Prof. H. JOHANSEN anför den som häckfågel i västra Sibiriens sydliga skogsstäpp tillsammans med knölsvan (*Cygnus olor*), kopparand (*Oxyura leucocephala*), rödhuvad dykand (*Netta rufina*), smätärna (*Sterna albifrons*), skärfläcka (*Recurvirostra avosetta*) och stäppvipa (*Chettusia gregaria*) ävensom stor- och småtrapp. I Armenien häckar den möjligen vid Sevan enligt SOSNIN och LJAJSTER (1942), och i norr har isolerade kolonier påträffats ända bort till Chani-sjöarna på Barabinsksteppen vid Omsk (G. P. DEMENTIEV). I övriga Ryssland har den tillfälligtvis setts upp till Kazan i Volgadalen, nära Poltava och vid Pskov nära den estniska grän-

sen enl. BUTURLIN (E. HARTERT) samt i norr till Tomsk och Minusinsk (G. P. DEMENTIEV).

Övervintringsområdet sträcker sig från östra Medelhavet med Genesaretssjön, Akabaviken, Suezkanalen och vidare längs Röda havet, Persiska viken till kusttrakterna av Mekran och Baluchistan samt delar av Indien och Burma. Den lär inte vara ovanlig som vintergäst längs de egyptiska vattendragen från El Faiyum upp mot övre Egypten, men måste vara sällsyntare i Persiska viken, då B. LÖPPENTHIN ej fann den under sina många färder längs denna vik vintern och våren 1937. I Nubien har den observerats ett fåtal gånger, men saknas vid kusterna av Eritrea enligt K. D. SMITH, som under sex år gjort omfattande undersökningar i detta område. Längs kusterna av Burma uppträder den i små grupper, och enstaka har setts under flyttningen i de inre delarna av landet i slutet av oktober och i slutet av februari (B. E. SMYTHIES). Man får antaga, att en viss del av populationen söker sig denna väg runt Himalaya ner mot Indiska oceanen i likhet med många andra centralasiatiska och sibiriska fåglar (J. K. STANFORD). I Sovjetunionen ses övervintrare i Azerbajdzjan och i sydöstra delarna av Kaspiska havet liksom troligen omkring övre loppet av Amu-Darja och stundom vid Krim i Svarta havet (G. P. DEMENTIEV).

I Europa västerut från 30° östlig längd har den uppträtt som irrgäst åtminstone ett femtontal gånger i Rumänien och Grekland, på Malta och Sardinien samt i England, Belgien, Holland och Danmark. Ett äldre fynd i Grekland, liksom en observation på Helgoland och ett liknande fynd vid Helmsand i Tyskland, gäller som osäkra, medan en uppgift från Schweiz visat sig helt felaktig (W. HALLER).

Summary.

A black-headed gull, *Larus ichthyaetus* PALLAS, was observed in the morning of the 12th Sept. 1956 at the Ornithological Station in Falsterbo in Scania. Its age was probably more than 3 years.

Litteratur.

- British Orn. Union. List Sub-Committee. 1952. Check-list of the birds of Great Britain and Ireland. London.
 CAVENDISH-TAYLOR, E. 1878. A few additional notes on birds of Egypt. Ibis 22: 373.

- COWARD, T. A. 1920. The birds of the British Isles and their eggs. London och New York.
- DEMENTIEV, G. P. et al. 1951-54. Ptitsy Sovetskogo Sojuza. Del 3, p. 505-510. Moskva.
- FLACH, B. 1956. Från några fågellokalerna i Grekland. Fauna och Flora. 51: 138.
- FORD-LINDSAY, H. W. 1915. Rare birds in Kent and Sussex. Brit. Birds. 9: 69-70.
- GÄTKE, H. 1900. The birds of Helgoland, p. 554.
- HALLER, W. 1951. Unsere Vögel, Artenliste der Schweizerischen Avifauna.
- HARRISON, J. M. 1953. The birds of Kent. Vol. I, p. 433-34.
- HARTERT, E. 1912-21. Die Vögel der paläarktischen Fauna. Bd. II, p. 1740. Berlin.
- HARTERT, E. och STEINBACHER, F. 1932-38. Ergänzungsband zu »Vögel der paläarktischen Fauna«. Berlin.
- HOLSTRUP-SCHULTZ, J. 1955. [D. O. F. T. 49: 258.]
- INGRAM, C. 1909. The birds of Manchuria. Ibis 53: 422-69.
- JOHANSEN, H. 1943. Die Vogelfauna Westsibiriens. I. Journ. für Orn. 91: 49.
- KATE, C. G. TEN. 1946. *Larus ichthyaetus* Pallas, nieuw vor de Nederlandse lijst (with a summary in English). Limosa 19: 52-55.
- KRÄTZIG, H. 1943. Beiträge zur Vogelkunde der Krim. Journ. für Orn. 91: 268-285.
- KUMMERLÖWE, H. och NIETHAMMER, G. 1935. Beiträge zur Kenntnis der Avifauna Kleinasiens (Paphlagonien-Galatien). Journ. f. Orn. 83: 25.
- LIPPENS, L. 1954. Les Oiseaux d'eau de Belgique. 2 ed. p. 262-63. Bryssel.
- LÖPPENTHIN, B. 1951. Sea birds of Persian Gulf. Proc. Xth Intern. Orn. Congr. 1950, p. 603-610. Uppsala.
- MACKWORTH-PRAED, C. W. och GRANT, C. H. B. 1952. Birds of Eastern and North Eastern Africa. Del I, p. 418. London, New York och Toronto.
- MEINERTZHAGEN, R., 1930. NICOLL's birds of Egypt. London.
- 1954. Birds of Arabia. Edinburgh och London.
- MEVES, W. 1879. Förteckning öfver de foglar, som på den svenska expeditionen till Jenissei 1876 insamlades eller observerades av Dr. HJALMAR THÉEL. Övers. K. V. A. förh. nr 6.
- NAPIER-SMITH, F. 1936. Un goëland à tête noire. Le Gerfaut 26: 233-36.
- NIETHAMMER, G. 1942. Handbuch der Deutschen Vogelkunde. III. Leipzig.
- PALLAS, P. S. 1777. Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reichs in einem ausführlichen Auszuge. Del 2, p. 240 och Anhang p. 14-15, vom Jahr 1770-1771. Frankfurt och Leipzig.

- REISER, O. 1905. Materialien zu einer Ornithologia Balcanica. Bd. III. Griechenland und die griechischen Inseln. Wien.
- SMITH, K. D. 1950. On the birds of Eritrea. *Ibis* 93: 201–233.
- SMYTHIES, B. E. 1953. The birds of Burma. 2 ed. Edinburgh and London.
- STANFORD, J. K. 1954. A bewilderment of birds. London.
- STEGMANN, B. 1931. Die Vögel des dauro-mandschurischen Uebergangsgebietes. *Journ. für Orn.* 79: 137–236.
- SUSCHKIN, P. 1900. Die Vögel des Kirgisischen Steppengebietes. *Journ. für Orn.* 48: 139–151.
- WADLEY, N. J. P. 1950. Notes on the birds of central Anatolia. *Ibis* 93: 63–89.
- WITHERBY, H. F. 1924. A practical handbook of British Birds. II. London.
- et al. 1944. The handbook of British Birds. Vol. V. London.